GEMEENTE BEEK

Inhoudsopgave

1. Inleiding

2. Bodemgesteldheid

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch
3.2 Niet-agrarisch

4. Infrastructuur

4.1 Wegen
4.2 Waterlopen
4.3 Spoorlijnen en tramlijnen

5. De gemeente Beek, nederzettingen

6. Conclusies

Literatuurlijst

Kaartmateriaal

Gemeentebeschrijving Beek

1.1. Gemeente Beek
p.a. Raadhuisstraat 9
6191 KA Beek
Provincie Limburg
Inventarisatiegebied Mijnstreek
Aantal inwoners: 16.578 (1-1-1991)
Oppervlakte: 21,69 km2
Onderdelen: Beek, Geverik, Groot Genhout, Hobbelrade, Hoeve, Kelmond, Klein Genhout, Looiwinkel, Neerbeek, Oude Kerk, Spaubeek.

1.2. De gemeente Beek behoort tot het inventarisatiegebied Mijnstreek. Beek telt een vijftal grensgemeenten, te weten: Stein in het noordwesten, Geleen in het noorden, Schinnen in het noordoosten, Nuth in het zuidoosten en Meerssen in het zuidwesten. Enkel de gemeente Meerssen behoort tot het inventarisatiegebied Zuid-Limburg, de overige grensgemeenten evenals Beek tot het inventarisatiegebied Mijnstreek. De huidige gemeentegrenzen zijn tot stand gekomen bij gelegenheid van de gemeentelijke herindeling van 1982. De status van Spaubeek als zelfstandige gemeente kwam in dat jaar te vervallen.

2. Bodemgesteldheid

De gemeente Beek heeft van zuidwest naar noordoost een maximale lengte van ca. zeveneneenhalve kilometer, in oost-westrichting een maximale breedte van bijna vijfeneenhalve kilometer.
Deze oppervlakte ligt in het met löss bedekte Zuid-Limburgse Maasterrassenlandschap; daarbinnen moet men Beek zien als een grensgemeente van het zg. Plateau van Schimmert. Dit grote plateau wordt in het zuiden begrensd door het dal van de Geul, in het oosten door de Geleenbeek en in het westen door het dal van de Maas.
Vrijwel de hele gemeente is bedekt met löss, echter in diverse kwaliteiten en samenstellingen. Op de plateaus bevinden zich de weinig geërodeerde brikgronden; de hellingen zijn bedekt met zowel matig als sterk geërodeerde brikgronden, met hellingcomplexen van sterk en matig geërodeerde löss of met terrasgrinden. Dalassociaties treft men aan op de colluviale dalgronden, kalkarme gronden op de puinwaaier- en hellingvoetgronden. De beekdalen hebben een diverse grondsamenstelling en worden omschreven als een beekcomplex.
De gemeente Beek heeft diverse waterlopen. Het belangrijkst is de in het noordoosten van Beek stromende Geleenbeek, waarop het door de kern Spaubeek lopende stroompje ("de beek") afwatert. De kern Beek bevindt zich op de oevers van de Keutel- of Cotelbeek, die via Neerbeek in noordelijke richting door de gemeente Geleen stroomt en uiteindelijk ook in de Geleenbeek uitmondt.

Het reliëf verloopt hoofdzakelijk van zuid naar noord. Het hoogste punt, ca. 125 meter hoog, ligt in de kom van de kern Grootgenhout; in het dal van de Geleenbeek, bij Oude Kerk, neemt de terreinhoogte af tot ongeveer 59 meter +NAP.

3. Bodemgebruik

3.1. Agrarisch

De landbouw was gedurende de periode 1850-1940 een zeer belangrijke inkomstenbron voor de inwoners van deze gemeente. Vooral in de periode 1850-1900 was men op de landbouw en veeteelt aangewezen, al kwam in deze periode daarin geleidelijk een kentering. In de landbouwhistorische literatuur worden de oude gemeenten Beek en Spaubeek gerekend tot de grensgemeenten van het plateau van Schimmert. Op dit plateau en in de op het hellende middenterras gelegen grensgemeenten was de met vruchtbare löss bedekte bodem in het tijdvak 1815-1875 al bijna geheel in cultuur gebracht: 78% van de oppervlakte diende als bouwland en 18% als weiland. Het totale percentage cultuurgrond (96%) was zeer hoog.
Grasland trof men aan in de dalbodems der beken en rond de dorpen. De streek telde vele kleine woonkernen, maar slechts weinig verspreide nederzettingen. De meestal als straatdorpen gebouwde gehuchten lagen verscholen tussen de boomgaarden, die de boerderijen omgaven. De bevolking van de streek telde eind 1875 in totaal 10.930 zielen, hetgeen overeenkwam met een dichtheid van 160 inwoners per 100 hectare cultuurgrond.
Deze landbouwregio was qua akkerbouw ingeschakeld in de toenmalige marktverhoudingen, met name als leverancier van graanoverschotten, voedergewassen en peulvruchten. Beek had daarnaast een belangrijke veemarkt en een uitgebreide fruitteelt.
Vanaf ca. 1870 deed een zeer geleidelijke mechanisering en structurering haar intrede in de agrarische sector. In 1867 werden de eerste dorsmachines ingezet, in 1871 werd het eerste Beeker landbouwcasino opgericht. Via dit casino werd de gezamenlijke inkoop geregeld, gewasverbetering en mechanisatie gestimuleerd, etc.

Rond de eeuwwisseling verschafte de mijnindustrie de gemeenten Heerlen en Kerkrade een sterk economisch overwicht, waardoor zij ook de belangrijkste markt voor agrarische producten naar zich toe trokken. Een groot deel van de Zuid-Limburgse zuivelproductie vond hier haar afzet. De agrarische sector speelde hierop in, door zich in toenemende mate op de slachtveehouderij en de melkveeteelt toe te leggen. Het toenemende belang van de zuivelfabricage leidde bijvoorbeeld tot de oprichting van coöperatieve zuivelfabrieken.
Ook in Beek was dat het geval: de vijf kleine fabriekjes met handkrachtcentrifuge werden stilgelegd en in 1918 draaide de grote melkfabriek aan de Hoolstraat.

In Spaubeek leidde deze verschuiving tot een spectaculaire groei van de varkensfokkerij: het aantal mestvarkens nam hier tussen 1896 en 1910 met maar liefst 86% toe. Elders vond een soortgelijke toename in de rund- en melkvee-aantallen plaats. Het aantal schapen nam tegelijkertijd sterk af. In 1867 telde men te Beek nog 436 schapen, verdeeld over 10 kudden. In 1899 liep dit terug naar respectievelijk 150 en 3. Nauwelijks vijftien jaar later resteerden nog 14 schapen.
In het landschapsbeeld werd deze ontwikkeling zichtbaar door de toenemende oppervlakte grasland, de toenemende aanplant van voedergewassen ten koste van de graanbouw en de duidelijke groei van de veestapel met het oog op de vlees- en zuivelproductie. Ook na 1910 zette deze ontwikkeling verder door. In de periode tot 1940 werd het toeleveringsgebied van de mijngemeenten steeds verder buiten de industriegemeenten zelf gelegd, waardoor het aandeel van het grasland in de omringende regio en de productie van hoogwaardige melkproducten verder toenam.

Kaartmateriaal vervaardigd rond 1810 en 1935 verduidelijkt het geschetste beeld. Op de Tranchotkaarten van omstreeks 1810 is een gemeente Beek te zien met een zeer uitgestrekte oppervlakte akkerland, slechts afgewisseld door veelal met boomgaarden beplante weidegronden rond de nederzettingen en een enkel perceel bosbegroeiing (ten westen van Hobbelrade, op de helling ten oosten van de Spaubeker Dorpstraat en in de dalen van Geleen- en Keutelbeek).

De uitbreiding van het areaal grasland in de eerste helft van de twintigste eeuw is op de topografische kaarten van 1935 duidelijk zichtbaar. Vooral rond Beek was die uitbreiding aanzienlijk geweest: aan weerszijden van de huidige Stationsstraat, in zuidelijke richting langs de Maastrichterlaan en langs de Kasteel Genbroekstraat, in de ruimte tussen de uitvalswegen naar Kelmond en Klein Genhout en in de driehoek Prins Mauritslaaan, mijnspoorweg, Neerbekerstraat-Spaubekerstraat-Oude Pastorie-Bourgognestraat-Burg.Janssenstraat was het grasland het dominerende landschapstype geworden.
Al met al waren er op die manier een drietal vrijwel aaneengesloten oppervlakten weidegrond ontstaan. In het westen van Klein Genhout naar Kelmond, Geverik, Beek en Neerbeek. Dan de net nog niet op elkaar aansluitende stroken grasland rond Groot Genhout en Spaubeek, Hoeve, Hobbelrade, Oude Kerk.
Ook de met fruitbomen beplante weidegronden waren een belangrijke agrarische inkomstenbron, die in de tweede helft van de negentiende eeuw duidelijk aan importantie won. In 1866 telde de oude gemeente Beek 560 boomgaarden op 200 bunder grond.

Dit leverde jaarlijks 6000 mud appels en 3000 mud peren op. In 1902 telde men 1050 boomgaarden op 264 hectare grond. Bovendien werd in 1920 bij het spoorwegstation een fruitveiling opgericht.
De kleine oppervlakten bosbegroeiing op de hellingen en in de beekdalen waren min of meer intact gebleven. De resterende bodem was vrijwel geheel in gebruik als akkerland.

3.2. Niet-agrarisch

De agrarisch georiënteerde gemeenschap te Beek werd vanaf 1870 in toenemende mate geconfronteerd met de ontplooiing van een niet-agrarisch economisch leven. Een en ander wordt in nauw verband gebracht met aanzienlijke verbeteringen in de infrastructuur: het doortrekken van de rijksweg vanaf het centrum van Beek in de richting van Venlo (1843) en de aanleg van de Staatsspoorlijn Maastricht-Venlo (1865).

Brouwerijen en distilleerderijen

Tussen 1840 en 1925 was in het pand Maastrichterlaan 29 te Beek de bierbrouwerij en siroopstokerij Specken-Hennekens gevestigd. In laatstgenoemd jaar werd het pand verbouwd tot hotel, waarbij de losstaande, 30 meter hoge schoorsteen aan de noordzijde werd gesloopt.
In de kern Geverik was de brouwerij van Jan Corten sedert ca. 1890 in bedrijf.
Aan het Wolfeijnde te Beek bevond zich het in 1828-1830 verbouwde pand van Distilleerderij Hennekens, de producent van de Limburgse Els. Het karakteristieke geheel vormt een prachtig voorbeeld van negentiende eeuwse fabrieksbouw.

Baksteenfabricage

Ook binnen de grenzen van de gemeente Beek werd er met de overal rijkelijk aanwezige lössleem aan baksteenfabricage gedaan. Op de topografische kaart van 1935 zijn aan de zuidzijde van de Stationsstraat te Beek en aan de zuidzijde van de Looiwinkelstraat bij Spaubeek steenfabrieken te zien.
Eerstgenoemde betreft het in 1912 door G. Boonen gestichte bedrijf met ringoven, dat later bekend werd als Façade Beek bv. Laatstgenoemde fabriek was de N.V. Steenfabriek "Onze Industrie" uit 1915. Deze ringoven werd door de Nijmegenaar Arntz opgezet om de bij "Ons Limburg" aangesloten woningbouwverenigingen goedkoper van bouwmateriaal te voorzien. Het bedrijf werd in 1983 afgebroken.

Zuivelfabricage

Op de topografische kaarten van 1920 en 1935 wordt de hiervoor aangehaalde zuivelfabriek aan de Hoolstraat uitdrukkelijk vermeld.
Aan de Hubertusstraat 26 te Groot Genhout bevinden zich de opstallen van een oud zuivelfabriekje met handkrachtcentrifuge. Het gebouw is inmiddels tot woonhuis getransformeerd: van de oorspronkelijke functie zijn geen sporen meer zichtbaar.

Tabaksindustrie

Deze tak van industrie onderging te Beek in de tweede helft van de negentiende eeuw een explosieve ontwikkeling en groeide voor de tweede wereldoorlog uit tot een omvang van 14 bedrijven met enkele honderden werknemers. Zij produceerden wijd en zijd bekende merken als Rijksmuseum, Hesibe, Romano en Jong Limburg. Het meest bekend waren de volgende drie ondernemingen:
- Tabak- en sigarenfabriek Eug. Hennekens, gesticht in 1867. Deze bij de distilleerderij aan het Wolfeijnde gelegen fabriek had in 1891 al 84 werknemers en was voorzien van een stoomwerktuig van 3 pk;
- Sigarenfabriek Martinus Retera, 1888. Deze fabriek in de Molenstraat telde in 1891 43 werknemers;
- eveneens in de Molenstraat lag de sigarenfabriek Alphonse Garé, waar in 1891 plaats was voor 20 werknemers.
Verder de Sigarenfabriek Romans (sedert 1931 gevestigd aan de Prins Mauritslaan no. 66, maar al in bedrijf sedert 1886); de Sigarenfabriek Gebrs. Spronken, die in 1919 van start ging, in 1922 verhuisde en 1929 een geheel nieuw bedrijfspand aan de Prins Mauritslaan bijbouwde (nos. 62,63,64); de roltabakfabriek van Jos. Garé uit 1924 aan de Prins Mauritslaan no. 38; in 1895 verbleef aan de Prins Mauritslaan 11-13 de herbergier/sigarenmaker P.J. Augustus; de sigarenfabriek Moors met een magazijn aan de Heirstraat; de Sigarenfabriek van de Gebrs. Bouwens uit 1931 aan de Prins Mauritslaan. Andere bekende sigarenfabrikanten waren Constant Hennekens, Max Hennekens, Eugène Pijls en Reinier Maassen.

Siroopfabricage

De sterk uitbreidende fruitteelt te Beek leidde niet alleen tot de stichting van een fruitveiling bij het station, maar ook tot een sterke toename van het aantal, siroopmakerijen, die men voor het overgrote deel in de categorie huisnijverheid moet onderbrengen. Via 24 siroopmakerijen in 1870 groeide hun aantal via 44 in 1881 uit naar 63 in 1886 en zelfs 80 siroopmakerijen in 1891.

Uiteindelijk bleef
slechts de SICOF-fabriek, gesticht in 1852, in bedrijf. Haar bedrijfspand bevindt zich thans aan de St. Remigiusstraat.

IJsfabricage

In 1923 werd aan de Soppestraat 29 te Spaubeek de IJsfabriek Meens gebouwd. De architectuur van dit bedrijfspand sloot aan bij de vormentaal van de Nieuwe Zakelijkheid.

Overige nijverheid

In de tweede helft van de negentiende eeuw kende Beek diverse andere kleinschalige nijverheidsvormen als leerlooierijen, blauwververijen, slotmakerijen, wind- en stoomgraanmolens, een bordpapierdozenfabriek, een snelpersdrukkerij en een timmerfabriek.

4. Infrastructuur

4.1. Wegen

De belangrijkste weg die in het begin van de negentiende eeuw het grondgebied van de gemeente Beek doorkruiste was de "Chaussée de Maestricht à Sittard" uit 1782. Deze verharde weg kwam vanuit Meerssen de zuidwestelijke punt van de huidige gemeente Beek binnen, bleef de westelijke gemeentegrens op geringe afstand volgen en liep via Beek naar Neerbeek en het huidige grondgebied van Geleen. Daarbuiten bevond zich op het gemeentelijk grondgebied geen weg van interlocaal belang meer. Men beschikte destijds over een wegennet dat tot op heden in haar hoofdpatroon redelijk herkenbaar gebleven is, maar verder niet kon bogen op enige verharding.

De Kuyperkaart van 1866-67 toont de in 1843 vanaf het Wolfeijnde in de richting Sittard-Venlo doorgetrokken rijksweg, die ook toen nog de enige verharde interlocale wegverbinding van belang was. Aan de huidige Maastrichterlaan bevond zich een tol. Het overige wegennet was nauwelijks verbeterd of uitgebreid.

De in 1907 samengestelde en in 1920 herziene topografische kaarten tonen een sterk toegenomen verharding van het in vergelijking met 1810 nauwelijks toegenomen locale wegennet. In dat jaar waren zowel de wegen waarlangs zich bebouwing bevond, als de voornaamste verbindingsroutes tussen de gemeentekernen van een kunstmatige verharding voorzien.

In de periode tot 1935 werd de verharding van het oude wegennet voortgezet en uitgebreid naar de met nieuwe bebouwingseenheden geflankeerde straten (het Prof. Spronckpark e.o., de Treckpoelstraat e.o., de Heirstraat, de Nieuwstraat en de Hoolstraat in Beek, de Aldenhofstraat in Neerbeek).

4.2. Waterlopen

Beek watert in noordelijke richting op de Geleenbeek af, via de Keutel- of Cotelbeek bij Beek en de naamloze beek van Spaubeek.

De gemeente Beek ressorteert onder het Waterschap Roer en Overmaas.

4.3. Spoorwegen en tramlijnen

Op het grondgebied van de gemeente werden in de loop van de periode 1850-1940 een drietal spoorlijnen aangelegd.

In het noordwesten, langs de huidige gemeentegrens met Stein, kwam in 1865 het tracé van de spoorlijn Maastricht-Sittard-Roermond-Nijmegen te liggen. Aan de straat met de naam "Aan de drie Heren" werd het station Beek-Elsloo gebouwd.
In het noordoosten, tussen Spaubeek en Oude Kerk, kwam in 1896 een baanvak van de spoorweg Sittard-Heerlen-Herzogenrath door het Geleenbeekdal in gebruik. Te Spaubeek kwam een station te liggen.

In 1933 werd door de Staatsmijnen een mijnspoorweg aangelegd van het emplacement te Nuth naar de Staatsmijn Maurits te Geleen en de binnenhaven te Stein. Deze lijn liep tot even voorbij station Spaubeek parallel aan de lijn Heerlen-Sittard en boog vandaar via de Staatsmijn Maurits af naar Stein.

Tramlijnen heeft de gemeente Beek nooit gekend, al deed de Rijkscommissie voor tramwegen in Zuid-Limburg in 1919 voorstellen voor een verbinding tussen Ulestraten (gemeente Meerssen) en Lutterade via Beek en Geleen. Alle goede bedoelingen ten spijt werd deze lijn nooit gerealiseerd.

4.4. Vliegveld

Reeds voor 1940 bestonden er in Zuid-Limburg plannen voor de aanleg van een luchtvaartterrein. Zo zijn er bijvoorbeeld tijdelijke vliegvelden aangelegd in Maastricht en Vaals en werd in 1929 het comité vliegveld Zuid-Limburg opgericht. Destijds drongen vooral de gemeenten Heerlen en Valkenburg aan op de realisatie van een vliegveld in hun directe nabijheid. Mede daardoor zou het tot 1949 duren voordat in de gemeente Beek begonnen werd met de aanleg van het vliegveld Zuid-Limburg.

5. De gemeente Beek, nederzettingen.

5.1. Kernen in de gemeente Beek, 1810-1866.

Door kaartmateriaal uit de periode 1810-1866 en 1920-1935 onderling te vergelijken, kan men zich een beeld vormen van de bebouwingsontwikkeling van de gemeente Beek in de hier gehanteerde onderzoeksperiode. Op de Tranchotkaarten uit het begin van de negentiende eeuw vertoont de gemeente een typisch nederzettingspatroon: door weilanden (met boomgaarden beplant) omgeven bebouwing in veelal lineaire structuur, gesitueerd op de beekoevers of de plateauhelling. Deze met weiland omgeven bebouwing kan men beschouwen als eilandjes op een geheel door akkerland in beslag genomen grondgebied.
De kern Beek is een typische nederzetting op de oever van een plateaubeek. Beekjes waren aantrekkelijke vestigingsplaatsen: ze zorgden voor voldoende water, maar waren te klein om wateroverlast te geven. Veel van deze nederzettingen hebben een langgerekte vorm en dragen de naam van de waterloop. Beek is geen uitzondering op deze regel. Verder kenmerkte Beek zich door een brink (in Limburg ook dries of bies(t) genoemd) waarop zich ook de kerk bevond. Beek's bebouwing lag begin negentiende eeuw aan de voet van het mottekasteel Genbroek. Het betrof destijds een paar honderd bebouwingseenheden in lineaire structuur langs de Burg. Janssenstraat, Stegen, Hoolstraat, Molenstraat, Brugstraat, Raadhuisstraat, bij het Wolfeijnde en langs de aansluiting van het Wolfeijnde op de huidige Maastrichterlaan.
Geverik en Kelmond kenmerkten zich door bebouwing in lineaire structuur op de westelijke plateauhelling van de Keutelbeek. Geverik telde ca. vijfentwintig bebouwingseenheden in min of meer lineaire structuur langs het zuidelijke deel van de Kasteel Genbroekstraat, Daalstraat, op het knooppunt Groeneweg-Geverikerstraat-Daalstraat en verspreid langs de Kapelstraat. Kelmond telde ca. 20 bebouwingseenheden in lineaire structuur langs de Kelmonderstraat, een drietal langs de Eerdshaag, ongeveer zes langs de Holleweg en langs de Kelmonderhofweg de gelijknamige Kelmonderhof met een vijftal bebouwingseenheden in haar naaste omgeving.
Klein Genhout en Groot Genhout zijn plateaunederzettingen. Klein Genhout ligt op de oostelijke plateaurand van de Keutelbeek en telde begin negentiende eeuw ongeveer 20 bebouwingseenheden in lineaire structuur langs de Klein Genhouterstraat en de Printhagenstraat. Aan de Hogeweg bevond zich één object. Groot Genhout ligt iets verder oostelijk, op de plateaurand aan de westzijde van het beekdal van Spaubeek. Haar bebouwing omvatte destijds ca. 50 eenheden in lineaire structuur langs de Groot Genhouterstraat,

een gedeelte van de Hubertusstraat en langs Printhagen.
Spaubeek lag in het beekdal van een stroompje dat uitmondt in de Geleenbeek en bestond van oudsher uit Neder- en Over-Spaubeek. Neder-Spaubeek telde in het begin van de negentiende eeuw ongeveer 35 bebouwingseenheden in lineaire structuur langs de Dorpstraat-Kupstraat-Op 't Broek. Over-Spaubeek is thans bekend onder de naam Oude Kerk. De parochiekerk stond van oudsher namelijk in Oude Kerk, maar werd in 1837 verplaatst naar Hoeve. Deze kern lag centraal ten opzichte van Neder- en Over-Spaubeek én Hobbelrade.
Oude Kerk telde een zeer klein aantal bebouwingseenheden op de noordelijke oever van de Geleenbeek.
Hoeve telde vijftien à twintig bebouwingseenheden in lineaire structuur langs de gelijknamige straat op de zuidelijke beekdalhelling. Hobbelrade lag eveneens in een lineaire structuur op deze beekdalhelling, langs een gelijknamige straat. De omvang van deze kern bedroeg ca. 40 bebouwingseenheden.
Resteert de kern Neerbeek in het noorden van de gemeente. Deze kern ligt iets verder stroomafwaarts op de oever van de Keutelbeek in een lineaire structuur langs de Keulsteeg, de Neerbeekerstraat, het weggedeelte aan weerszijden van de bocht in de Spaubekerstraat, plus een gedeelte van de Fattenbergstraat. Neerbeeks's bebouwingsomvang benaderde het aantal van zestig à zeventig eenheden.

Ongeveer een halve eeuw later, in 1866, tekende J. Kuyper kaartjes van de oude gemeenten Beek en Spaubeek, waarop te zien is dat de bebouwing zich in de tussenliggende periode in geringe mate had verdicht. Noch de in 1843 doorgetrokken rijksweg Beek-Sittard-Venlo, noch de spoorlijn Maastricht-Roermond van 1865 hadden grote invloed op de bebouwingsontwikkeling uitgeoefend. In Beek was er slechts sprake van enkele objecten langs de Stationsstraat en de nieuwe rijksweg (die op de kaart echter niet te zien zijn), voor het overige was er slechts sprake van verdichting van de bestaande lineaire structuur.
Geverik groeide enigszins in zuidelijke richting, m.n. langs de Geverikerstraat, en had een bescheiden mate van verdichting ondergaan. Kelmond was lichtjes naar de Eerdshaag toegegroeid, in Klein Genhout was er nauwelijks iets merkbaar van enige ontwikkeling. Groot Genhout had een geringe mate van verdichting ondergaan, hetgeen het meest duidelijk plaatsvond bij Webrig, het eerste gedeelte van de Hubertusstraat en aan het uiteinde van de Groot Genhouterstraat.
Spaubeek's bebouwing langs de Dorpstraat nam in zeer geringe mate toe en dan alleen nog ten noorden van de T-splitsing met de Bongerd.

Oude Kerk bleef een minieme kern, evenals Hoeve, waar met uitzondering van de in 1837 verplaatste kerk nauwelijks uitbreiding waarneembaar was. Hobbelrade zag haar bebouwingslint in noordelijke richting groeien én verdichten, zij het in beperkte mate. Neerbeek kende geen structurele veranderingen, enkel een bescheiden verdichting.

De zeer geleidelijke bebouwingsgroei vindt bevestiging in het verloop van de bevolkingsaantallen, een trend waarin ook in de periode 1870-1900 geen verandering meer kwam. De bevolking van de oude gemeente Spaubeek bleef gedurende de negentiende eeuw schommelen tussen een aantal van 600 en 650 zielen, waarbij men zelfs een licht dalende trend kan signaleren: van 634 inwoners in 1831, via 615 in 1872 naar 613 in 1899. Pas na de eeuwwisseling kwam daarin een kentering en in 1909 werden 670 inwoners geteld.

De periode 1870-1900 kenmerkte zich in de oude gemeente Beek door een wisselend geboorte-overschot, dat gedurende vele jaren aanzienlijk gereduceerd werd door een vertrekoverschot. Deze onregelmatige ontwikkeling van de bevolkingsaantallen was nauw gekoppeld aan de werkgelegenheid en het herhaaldelijk uitbreken van besmettelijke ziekten. De volgende cijfers illustreren deze ontwikkeling:

De ontwikkeling van de bevolkingsaantallen in de oude gemeente Beek, 1870-1900

jaar	geboorten	sterften	vestiging	vertrek	totaal
1870	84	47	143	129	2578
1875	80	66	89	168	2420
1880	84	44	124	103	2613
1885	90	58	103	101	2726
1890	82	69	154	151	2917
1895	68	54	98	134	2739
1900	92	65	116	144	2946

Na de eeuwwisseling trad in Beek een versnelde bevolkings-groei op. Tussen 1900 en 1914 groeide de bevolking naar een aantal van 3333, dankzij een structureel geboorte-overschot, dat slechts in 1900, 1906 en 1913 versterkt kon worden door een vestigingsoverschot. Het in de Limburgse mijnstreek gangbare verschijnsel, dat i.v.m. de economische crisis pas sedert 1931 een stagnerende bevolkingsgroei optrad, gold niet voor de gemeenten in de directe omgeving van de Staatsmijn Maurits. Beek groeide van 5.090 inwoners in 1930 naar 5.875 in 1935.

5.2. De bebouwing der gemeente Beek in 1920 en 1935

De in 1907 samengestelde en in 1920 herziene topografische kaarten tonen een volgende fase in de bebouwingsontwikkeling van de gemeente Beek. In de kern Beek zelf hadden op bescheiden schaal bouwactiviteiten langs de Stationsstraat, de Prins Mauritslaan, de Maastrichterlaan en de Nieuwstraat plaatsgevonden. Verdere uitbreiding had zich in dezelfde mate voorgedaan langs de Hoolstraat en voor het overige kan men een geleidelijke bebouwingsverdichting signaleren.
Aan de zuidzijde van de Stationsstraat bijvoorbeeld werden zowel een steenfabriek als een steenbakkerij aangeduid. Verder is bekend dat zich destijds het warenhuisfiliaal van Chr. Visschers (ca. 1907), een timmerfabriek, café-restaurant-hotel Sleijpen tegenover het station Beek-Elsloo, de in 1948 gesloopte villa van de notarisfamilie Hoefer, Hotel Crombag, Hotel Lemmens en café Halfweg (in 1936 gesloopt) tot deze bebouwing behoorden.
De Prins Mauritslaan kreeg, i.t.t. waarnemingen van Kuijper, al in 1855 haar eerste bebouwing, nl. een molenaarshuis met een iets jongere windmolen (1857). De molen werd in 1895 gesloopt. In datzelfde jaar stonden langs deze laan een boerderij uit 1886, en een klein aantal woninkjes. Na de eeuwwisseling nam de bebouwing langs de Prins Mauritslaan in hoog tempo toe.

Vanaf 1904 is er sprake van een toenemende bouwactiviteit aan de Maastrichterlaan. Op de in 1920 herziene kaart zijn de eerste aanzetten van het villapark echter niet te zien. In 1918 werd daar namelijk door de Meerssense architect J. Bemelmans de imposante mergelvilla van sigarenfabrikant Constant Hennekens gebouwd.
Aan de Nieuwstraat-Dr. Poelsstraat vond in 1919-20 een voor Beek belangrijke ontwikkeling op het gebied van de sociale woningbouw plaats. Daar werden namelijk de eerste twintig woningen van de Woningvereniging "Beek" gerealiseerd, naar een ontwerp van Ir. Jos. Cuypers, die verbonden was aan het Technisch Bureau van Ons Limburg. Deze woningvereniging was namelijk op 10 december 1913 als locale afdeling van de woningbouwcorporatie Ons Limburg opgericht. (In de regio-beschrijving wordt uitvoeriger op Ons Limburg en haar neveninstellingen ingegaan). De twintig woningen tellende groep werd door de Hoensbroekse aannemer van 't Hooft voor fl. 95.499,= gebouwd. De totale stichtingskosten bedroegen fl. 107.300,=. De woningen werden in 1983-84 gerenoveerd.
De belangrijkste uitbreiding aan de Hoolstraat betrof de coöperatieve zuivelfabriek van 1918.

In de dorpskom zelf droegen het vier verdiepingen tellende warenhuis van Chr. Visschers aan de Burg. Janssenstraat (1907), het St.Aloysiuspatronaat van de R.K. Werkliedenbond aan diezelfde straat (1910), de afbouw van de St.Martinuskerk (1886-1910), de school van 1880 achter het voormalige gemeentehuis, het oude postkantoor, de ambtswoning van burgemeester Janssen, de lagere school aan de Raadhuisstraat (1888), de lagere meisjesschool aan de Molenstraat (1892) en diverse sigarenfabrieken in belangrijke mate bij aan de ontwikkeling van Beek tot 1920.
In 1913 besloot Beek de zich verder aandienende uitbreiding te reguleren via de vaststelling van een uitbreidingsplan. Ir. Jos. Cuypers leverde in 1920 de ontwerpen voor dit uitbreidingsplan, dat op de daarna volgende bebouwingsontwikkeling slechts zeer beperkte invloed heeft gehad.
De bebouwingsomvang van Geverik in 1920 verraadt slechts enige verdichting binnen de aloude nederzettingsstructuur. Eenzelfde ontwikkeling valt waar te nemen in Groot Genhout, Klein Genhout en Spaubeek. Het nietige Oude Kerk werd nu door de spoorlijn Sittard-Heerlen (1896) van Hoeve en Hobbelrade gescheiden. Het station Spaubeek lag tussen Oude Kerk en Hoeve in, maar had verder geen invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van deze kleine kern. Hoeve en Hobbelrade hadden zich binnen hun bestaande structuren verder verdicht, zij het dat aan de Looiwinkelstraat bij Hobbelrade inmiddels de steenfabriek "Onze Industrie" was gevestigd. In Neerbeek had er evenmin een structureel ingrijpende wijziging plaatsgevonden, ook al duidt de uitbreiding langs de Haardboomstraat op de aantrekkende werking die van de Prins Mauritslaan uitging.

De topografische kaarten van 1935 tonen grotendeels de verdere bebouwingsontwikkeling van de gemeente Beek tot aan de tweede wereldoorlog. In Beek vonden behalve een aanzienlijke verdichting enkele belangwekkende nieuwe ontwikkelingen plaats.
Vanaf 1918 kwam langs de Maastrichterlaan de ontwikkeling van het villapark op gang. Diverse notabelen (fabrikanten, artsen, hoge locale ambtenaren, etc.) bouwden hier vaak opmerkelijke villa's. In veel van deze bouwactiviteit is de hand van de Beeker architect Stephan Dings te herkennen, die zelf ook een woning langs de Maastrichterlaan betrok. In 1922 ging achter deze villa's de bouw van het Prof. Spronckpark van start. De 12 middenstandswoningen die hier verrezen, waren ontworpen door architect N. Ramakers uit.Sittard, die tevens verantwoordelijk was voor soortgelijke complexen in Geleen en Sittard. Aan de overzijde van de Maastrichterlaan werd bovendien in 1936 het imposante bejaardenoord annex klooster van de Zusters Franciscanessen van de H.Joseph gebouwd.

Ook hiervoor was Stephan Dings verantwoordelijk. Rondom de zuivelfabriek aan de Hoolstraat verrees in 1930-31 de tweede en derde groep woningen van de Woningvereniging "Beek". Het betrof 30 panden aan de Burg. Lemmensstraat, de Stasstraat en de Peter Treckpoelstraat. Architect was opnieuw een bouwkundige van het Technisch Bureau van Ons Limburg, F.W. de Rooij. De bouw werd gerealiseerd door de Sittardse aannemer Tummers, à fl. 85.740,=. De totale stichtingskosten bedroegen fl. 106.583,=. De zes woningen aan de Hoolstraat, Stasstraat en Peter Treckpoelstraat werden eveneens door F.W. de Rooij ontworpen en door aannemer Geurts gebouwd voor fl. 20.236,=. De stichtingskosten bedroegen fl. 25.300,=. In 1940-41 kwamen daar nog zes woningen aan de Burg. Lemmensstraat bij, naar ontwerp van Ons Limburg-architect A. Knipschild.
Enkele jaren daarvoor werd aan de Heirstraat (nos. 42-56) een opvallend blok van acht woningen gebouwd. Verdere ontwikkelingen van belang waren het verdwijnen van de steenbakkerij aan de Stationsstraat en de bouw van het klooster der Zusters Carmelitessen (1938) aan de Carmelstraat.
Te Geverik werd in de periode tot 1935 de traditionele verdichting binnen de oude structuur voortgezet. Deze conclusie heeft ook geldigheid voor de kernen Kelmond, Klein Genhout en Groot Genhout. De daarna in 1937 door Alphons Boosten ontworpen kerk te Groot Genhout is bekend geworden vanwege haar fraaie architectuur, de plafondschilderingen van Charles Eijck, het glas in lood van Joep Nicolas, het beeldhouwwerk van Charles Vos en de geschilderde triptiek plus een klein glas in lood-venster van Henri Jonas.
Spaubeek verdichtte zeer geleidelijk langs de Dorpstraat/Kupstraat. Oude Kerk werd nu ook door een tweede spoorlijn (de mijnspoorweg) van Hoeve gescheiden en groeide na 1920 niet noemenswaardig meer. Op de kaart van 1935 werd te Hoeve de aanwezigheid van het oude Spaubeker gemeentehuis aangeduid, alsmede een begraafplaats en een waarschijnlijk nieuw gebouwde school aan de Musschenberg. In Hobbelrade had de gebruikelijke bebouwingsverdichting zich na 1920 verder doorgezet.
De ontwikkeling die Neerbeek sedert 1920 onderging, verdient meer aandacht. De directe nabijheid van de Staatsmijn Maurits maakte van Neerbeek een aantrekkelijke vestigingsplaats. Een snelle groei vond weliswaar pas na de tweede wereldoorlog plaats, maar wel werd er in 1931 een nieuwe R.K.-parochie gesticht en de overgang van agrarische gemeenschap naar forensendorp ingezet. Om de te verwachten uitbreiding gestructureerd te doen verlopen werd in 1933 een uitbreidingsplan goedgekeurd, waarbij bestaande veldwegen in straatwegen werden veranderd: de Haardboomstraat, de Fattenbergstraat,

de Aldenhofstraat, het Callistusplein en de Laurentiusstraat. Dit plan werd na 1939 nog enigszins aangepast.
Niettemin verrees al vrij snel nieuwe bebouwing aan de Aldenhofstraat en haar kruising met de Prins Mauritslaan. Op de kruising van Laurentiusstraat-Aldenhofstraat werd het Callistusplein aangelegd. Aan dit plein bouwde de Wassenaarse architect A.J. Kropholler de St. Callistuskerk (1933), die niet alleen van belang is vanwege haar geromaniseerde, traditionalistische architectuur. De kerk heeft namelijk gebrandschilderde vensters van René Smeets, Dom van der Mey en J. Scheffers (doopkapel). René Smeets vervaardigde de schildering achter het hoofdaltaar, Dom van der Mey de ingangstympaan in graniet en de altaarsteen van Ardenner marmer.
In 1939 en 1940-41 bouwde de Woningvereniging "Beek" te Neerbeek haar vierde en vijfde complex woningen. In 1939 bouwde men zes woningen aan de Beekerstraat naar ontwerp van Ons Limburg-architect A. Knipschild. In 1940-41 volgden twaalf woningen van dezelfde architect, gelijkelijk verdeeld over de Neerbeekerstraat/Aldenhofstraat te Neerbeek en de Burg. Lemmensstraat te Beek.

5.3. Nederzettingen na 1940

De grootste bebouwingsontwikkeling vond na de tweede wereldoorlog plaats, waarbij zich met name Beek, Neerbeek en Spaubeek onderscheidden. In deze kernen werd geleidelijk de open ruimte benut, die zich voor de tweede wereldoorlog nog tussen het oude stratenpatroon bevond.
In Spaubeek leidde dit tot het ontstaan van de kern Looiwinkel, gesitueerd aan de noordzijde van de Looiwinkelstraat en ten westen van de Zandstraat. Verder vonden hier bouwactiviteiten plaats tussen Zandstraat-Keerweg en in de trapeziumvormige ruimte tussen Soppestraat-Kupstraat-Bongerd-Hoeve.
Neerbeek zag haar bebouwing toenemen in de ruimte tussen Prins Mauritslaan-Aldenhofstraat-Laurentiusstraat-Haard-boomstraat, tussen Aldenhofstraat-Laurentiusstraat-Fattenbergstraat-Neerbeekerstraat en in de hoek tussen Fattenbergstraat en Spaubekerstraat.
De plattegrond van Beek kreeg min of meer het uiterlijk van een cirkel, waarvan de nieuw aangelegde Markt tussen Heirstraat en Burg. Janssenstraat het middelpunt ging vormen. Daarnaast werden de gronden tussen de volgende wegen voor bouwdoeleinden gebruikt: Stationsstraat-Maastrichterlaan-autoweg A2, Stationsstraat-Prins Mauritslaan, Prins Mauritslaan-Burg. Janssenstraat/Bour-gognestraat/Oude Pastorie, Oude Pastorie-Hoolstraat, Hoolstraat-Klinkeberglaan, Klinkeberglaan-Adsteeg en Brugstraat/Adsteeg-Molenstraat.
In de overige kernen was dit niet of slechts in zeer beperkte mate (Groot Genhout) het geval.

Op infrastructureel gebied waren de ontwikkeling van de Luchthaven Zuid-Limburg en de aanleg van de autowegen A2 en A 76 voor de gemeente Beek van grote importantie.

6. Conclusie

6.1. Inleiding

Naar aanleiding van het voltooide veldwerk en een nader onderzoek in het bouwvergunningenarchief kan de gemeentebeschrijving van Beek afgerond worden met een aantal gevolgtrekkingen.

Tijdens de inventarisatie zijn 188 registratieformulieren gebruikt, waarop vaak meer dan één object is beschreven. Een aantal woningen maakt bijvoorbeeld deel uit van woningcomplexen.
In de gemeente Beek heeft de bebouwingstoename in de periode 1850-1940 hoofdzakelijk plaatsgevonden in de vorm van een verdichting van de in 1850 reeds aanwezige structuren. Daarnaast heeft in beperkte mate een bebouwingstoename in aansluiting op deze structuren plaatsgevonden.

6.2. Complexen

Op het grondgebied van de gemeente Beek bevindt zich een villaparkje, het Prof. Spronckpark 4-14, 3-13, dat de belangrijkste bebouwingsuitbreiding buiten de oude structuren vormt. Het parkje werd aangelegd en bebouwd naar een ontwerp van architect N. Ramakers uit Sittard. Identieke woningen en vergelijkbare structuren werden door diezelfde architect ook in Sittard (Julianaplein e.o.) en Geleen gerealiseerd. De oorspronkelijke uitleg van het parkje te Beek is helaas verloren gegaan. De bebouwing bestaat uit zes blokken van twee woningen, die in een cirkel rond het centrale parkje werden gesitueerd.
Een tweede complexje werd in 1919-20 door architect Jos. Th. Cuypers van Technisch Bureau Ons Limburg aan de Nieuwstraat/Dr. Poelsstraat gerealiseerd. Opdrachtgever was de Woningvereniging "Beek", die hiermee haar eerste 20 woningen realiseerde. De woningen werden ondergebracht in twee blokken van acht woningen en twee blokken met elk twee woningen. Daar kwam in 1930-31 een woninggroepje aan de Burg. Lemmensstraat, de Trecpoelstraat en de Stasstraat bij. Architect van de 32 woningen was F.W. de Rooij, eveneens van Technisch Bureau Ons Limburg. De panden werden verdeeld over blokken met ten hoogste vier woningen.

6.3. Objecten

Behalve over een aantal complexen beschikt Beek ook over een aantal objecten die de aandacht verdienen. Ter illustratie een alfabetisch overzicht: aan de Aldenhofstraat 102 te Neerbeek staat een fraai vrijstaand woonhuis dat omstreeks 1935 werd gebouwd. Architect H.A.L. Erkens, gevestigd te Beek, leverde in 1937 het ontwerp voor het vrijstaande landhuis op nr. 88.

Van groot belang in deze straat is de R.K. Kerk en pastorie van de Callistus-parochie uit 1933. De architect, A.J. Kropholler te Wassenaar, is verantwoordelijk voor beide bouwwerken die gesitueerd zijn aan de Aldenhofstraat 47,49.
Bongerd 4 te Spaubeek is het adres van de St.Laurentiuskerk uit 1924-26 van architect J. Schoen-maekers uit Sittard. Aan de Bourgognestraat 79 te Beek werd in 1850 een voornaam landhuis in traditioneel-ambachtelijke stijl gebouwd, inclusief een tweetal koetshuizen. Op nr. 13a bevindt zich een groot vrijstaand woonhuis uit 1934. Het werd gebouwd in opdracht van dhr. Sproncken naar een ontwerp van Aug. Lemmens. Daarnaast, op nr. 13, staat een vrijstaand monumentaal pand dat neo-classicistische stijlelementen vertoont. Thans is het pand in gebruik als kantoor.
Aan de Brugstraat 1 staat het woonhuis-winkelpand, genaamd "Meubelen Klinkers". Het werd gebouwd in het begin van de twintigste eeuw en daarna herhaaldelijk aan de wisselende eisen van de bedrijfsvoering aangepast. In Neerbeek, aan de Fattenbergstraat 37 om precies te zijn, staat een gesloten hoeve uit 1914. Opdrachtgever was dhr. H. Wouters, de architect Louis Vroemen te Beek. Vanwege de situering op een straathoek heeft dit pand een beeldbepalende waarde.
Hobbelrade 68 te Spaubeek is het woonhuis dat in 1932 door architect L. Maes ontworpen werd voor dhr. August Bougie.
Aan de Burg. Janssenstraat te Beek heeft een belangrijk deel van de bebouwingsuitbreiding in de periode 1850-1940 plaatsgevonden. Daarbinnen onderscheiden zich een aantal bouwwerken. Op de eerste plaats de Martinuskerk van architect L. von Fisenne uit 1888. Deze kerk onderging in 1907 een uitbreiding 1907 een uitbreiding naar ontwerp van Jos. Cuypers en Jan Stuyt. Dit katholieke godshuis geniet reeks rijksbescherming. Bij de kerk bevinden zich een aantal fraaie grafmonumenten. Het familiegraf Corten uit 1876, opgetrokken in neo-gothische trant, is de belangrijkste vertegenwoordiger van de grafmonumenten uit de onderhavige onderzoeksperiode. Op nr. 48 staat een opmerkelijke gesloten hoeve, die volgens de poortsluitsteen gebouwd werd in 1902. Bij de nummers 55,57 hoort een dubbel vrijstaand herenhuis uit 1907 dat nog in gave toestand verkeert.
Aan de Julianastraat verdienen de nrs. 7 en 9 aandacht. In het eerste geval gaat het om een hoeve uit 1923 met centraal geplaatst woonhuis, geflankeerd door stallen op een U-vormige plattegrond. Dhr. Gelissen was de opdrachtgever, Louis Vroemen de architect van dit bouwwerk.
Het woonhuis nr. 9 werd in 1933 gebouwd voor dhr. Sangers, naar ontwerp van Aug. Lemmens te Beek.
Rijksbeschermd is het eenbeukige, neo-gothische kerkje uit 1861 aan de Kapelstraat 14 te Geverik.
Eenenzeventig jaar jonger is de Hoeve Zonneveld aan de Kapelstraat 76 te Kelmond.

Dit agrarisch bedrijf werd in 1932 gebouwd als woonhuis-modelboerderij in opdracht van M.A. Schols te Kelmond. Het is een boerderij die veel overeenkomsten vertoont met het Friese kop-hals-romp-type en is derhalve een zeldzaam verschijnsel in Limburg. Oorlogsschade dwong de eigenaar om de voorgevel in 1945 door architect Stephan Dings geheel te laten vernieuwen.
Een andere neo-gothische kapel (1903) is te vinden op het kruispunt van de Kelmonderstraat/Eerdshaag te Kelmond. Dit bouwwerk is fraai gesitueerd en heeft derhalve een dominante positie in het heuvelachtige landschap.
Aan de Kleingenhouterstraat 40,42 in Klein Genhout werd in 1916 Huize Nieuwenhof gebouwd, door een onbekende architect uit Spaubeek. Ondanks een woningsplitsing in 1961 verkeert het geheel nog in een gave staat en heeft niets van zijn monumentale uitstraling verloren.
Vanaf de eeuwwisseling manifesteerde de Maastrichterlaan zich als een aantrekkelijk woongebied voor de notabelen van Beek. Hier bevindt zich dan ook een concentratie van diverse fraaie woonhuizen, die in grote meerderheid door de ter plekke woonachtige architect Stephan Dings getekend zijn. Maastrichterlaan 102 is de vrijstaande villa die architect Stephan Dings in 1923 voor dhr. Schepens ontwierp. Waarschijnlijk iets jonger is de dubbele villa 108, 110. Het bouwvergunningenarchief bevat helaas geen informatie over het precieze bouwjaar, de architect en de opdrachtgever.
Zeer dominant aanwezig is het in de trant van de Amsterdamse School gebouwde voormalige Franciscanessen-klooster uit 1933, Maastrichterlaan 30. Ook dit gebouw is een ontwerp van Stephan Dings en wordt thans gebruikt als bejaardentehuis. Aan de achtergevel is het tehuis van grote aanbouwen voorzien.
Twaalf jaar eerder tekende Dings de vrijstaande villa aan de Maastrichterlaan 39 voor dhr. Boonen, in 1929 de vrijstaande villa van sigarenfabrikant Garé (nr. 41), in 1921 een vrijstaande dubbele villa waarin hijzelf zijn intrek nam. Slechts het rechterpand (nr. 47) is de inventarisatie opgenomen. Op nr. 51 staat de villa van dhr. Specken die Dings in 1926 ontwierp.
Binnen dit lineair gestructureerde villagebied neemt de mergelvilla van industriëel Constant Hennekens op nr. 45 een bijzondere plaats in. Het pand, dat momenteel (febr. 1993) gerenoveerd wordt, komt uit het oeuvre van architect J. Bemelmans te Meerssen.
Eveneens recent gerenoveerd is de gesloten hoeve aan de Neerbeekerstraat 60 te Neerbeek. Dit agrarische bedrijf werd in 1937 voor dhr. J.G. Penners getekend door architect L. Maes te Spaubeek. Architect G.S.A. Geelen te Sittard maakte de berekeningen voor de betonconstructie.

Oude Kerk 8 te Spaubeek is het toepasselijke adres van de neo-gothische kapel uit 1865 die inmiddels al rijksbeschermd is.
De Prins Mauritslaan te Beek onderging in de onderhavige onderzoeksperiode eveneens een aanzienlijke bebouwingsuitbreiding en verdichting. Café Metropole op nr. 12 maakt hiervan deel uit. De architectuur van dit horecapand vertoont expressionistische invloeden, hetgeen wijst op een realisatie rond 1925. Opmerkelijk is het molenaarshuis van de reeds in 1985 gesloopte molen van de familie Lemmens uit 1857. Het woonhuis werd in 1855 gebouwd en heeft thans het huisnummer 68. Het bedrijfspand van de huidige automatenhandel Sproncken (nr. 74) is uit sociaal-economisch oogpunt van groot belang voor de gemeente Beek. Als voormalige sigarenfabriek is het een belangrijk specimen van een in Beek traditioneel sterk vertegenwoordigde bedrijfstak.
De bebouwing van het Prof. Spronckpark werd in 1930 (nrs. 1,2) en 1932 (nrs. 15,16) gecompleteerd door twee maal twee halfvrijstaande herenhuizen, waarvoor wederom Stephan Dings het ontwerp leverde. Een bouwwerk van heel andere aard staat aan de Proosdijstraat, tegenover nr. 19. Het gaat om een trafohuisje uit 1934, voorzien van een steil Hollands zadeldak, een type dat m.u.v. het trafohuisje achter het gemeentehuis aan de Raadhuisstraat in Limburg geen frequent verschijnsel is.
Aan de Raadhuisstraat bevinden zich nog meer panden van belang. Op nr. 15 werd in 1912 een woning voor onderwijzer H. Ummels gebouwd door het Duits-Nederlandse architectenkoppel Bücher en van Kan, destijds gevestigd te Düsseldorf. Van Kan geniet enige faam en bekendheid, o.a. als voormalig gemeente-architect van Heerlen. Het in gemoderniseerde vorm bewaard gebleven huis wordt thans bewoond door de burgemeester van de gemeente Beek. Huisnummer 5 behoort thans bij het gemeentehuis, maar werd omstreeks 1900 gebouwd als postkantoor. Datzelfde geldt voor de voormalige ambtswoning op nr. 9, die op het eind van de negentiende eeuw in neo-classicistische stijl gebouwd werd.
Ook Neerbeek is een kapel rijk, gelegen op de hoek van de Spaubeekerstraat/Fattenbergstraat. Het is een in duurzame materialen opgetrokken bouwwerkje uit 1918. Aan diezelfde Spaubeekerstraat staat op nr. 27 een gesloten hoeve, in 1899 gebouwd voor J.H.L. Vroemen, die een grote beeldbepalende waarde heeft. Datzelfde geldt evenzeer voor de gesloten hoeve aan de Spaubeekerstraat 8. Dit fraaie bouwwerk dateert uit 1865.
Van geheel andere orde, maar ook van groot belang is de Hubertuskerk uit 1933 aan de St. Hubertusstraat 59 te Groot Genhout. Dit gebedshuis is een zeer fraai specimen van de door A.J.N. Boosten uit Maastricht gebouwde kerken, die zich allen in meer of mindere mate kenmerken door de toepassing van geometrische bouwvolume's.

Het interieur heeft een grote kunsthistorische waarde: de plafondschil-deringen werden vervaardigd door Charles Eijck, het glas in lood door Joep Nicolas en Henri Jonas, het beeldhouwwerk door Charles Vos. De bijbehorende pastorie op nr. 61 werd in hetzelfde jaar ontworpen door architect Stephan Dings. Daartegenover, op nr. 70, werd in diezelfde periode de basisschool St.Hubertus gebouwd.
Aan de Stationsstraat te Beek tenslotte bevinden zich een aantal belangwekkende objecten, waaronder het oudere, vrijstaande woonhuis op nr. 124, het voormalige warenhuisfiliaal van Visschers uit 1907 op nr. 132 en het fraaie vrijstaande herenhuis op nr. 26 van architect H. Erkens te Beek, uit 1933.

6.4. Bouwstijlen en architecten

In de gemeente Beek heeft zich een in Limburg gangbaar verschijnsel voorgedaan: de bebouwingsuitbreiding in de periode 1850-1940 heeft grotendeels traditionele architectuur opgeleverd. De neo-stijlen of invloeden daarvan zijn in het te Beek geïnventariseerde bestaand slechts sporadisch vertegenwoordigd. Daarnaast komen elementen van eclecticisme, expressionisme en Amsterdamse School in bescheiden mate voor.

Het bouwvergunningenonderzoek heeft het mogelijk gemaakt om van een respectabel aantal objecten de verantwoordelijke architect te traceren. Het grootst aantal bouwvergunningen staat op naam van de in Beek woonachtige Stephan Dings: 16 in totaal. De inventarisatie in diverse andere Limburgse gemeenten heeft uitgewezen dat zijn werk vaak van meer dan locaal of regionaal belang is. Hij wordt op de voet gevolgd door L. Maes, achtereenvolgens gevestigd te Lutterade en Spaubeek, met dertien vermeldingen. De naam van Aug. Lemmens is aan tien geïnventariseerde bouwwerken verbonden. Hij woonde te Beek. Datzelfde geldt voor H.A.L. Erkens, waarvan acht ontwerpen aan het MIP-bestand zijn toegevoegd. Bij vijf architecten is dat tweemaal gebeurd: A.J. Kropholler te Wassenaar, H.H.A. Lemmens te Beek, Louis Vroemen te Beek, H.H. Schols te Geleen en Jos. Cuypers uit Roermond.
Van de volgende architecten is één ontwerp in de inventarisatie opgenomen: Jos. Zander te Nuth, H. Janssen te Elsloo, A. Knipschild van Technisch Bureau Ons Limburg, J. Schoenmaekers uit Sittard, L. von Fisenne, Jan Stuyt te Amsterdam, Bücher & van Kan te Düsseldorf, M. Notten uit Geverik, Jos. Philips te Geleen, F.W. de Rooij van Technisch Bureau Ons Limburg, Willems, J. Bemelmans te Meerssen, P. Albert uit Beek, H. Proosten, P. Daelmans te Geleen, G. Pijls uit Schinnen, W. Stolberg uit Beek, N. Ramakers uit Sittard, Alphons Boosten uit Maastricht en H. Claats te Geleen.

Literatuurlijst

J.M.G. Aussems, Sj. Maas, Wonen in Beek. 75 jaar volkshuisvesting door de Woningvereniging "Beek", 1913-1988 (Wat Baek ós bud, dl.13), Beek 1988

J.H.M. Hoen, J.M.G. Aussems, E.M. Dolné, Neerbeek. Een apart kerkdorp (Wat Baek ós bud, dl.6), Beek 1983

Inventarisatie Mijnmonumenten, Samenwerkingsverband Sanering Mijnterreinen Oostelijk Zuid-Limburg, Heerlen 1978

W.J.M. Leideritz, Trams en tramlijnen. De stoomtrams van Noord-Brabant en Limburg, Rotterdam 1970

Limburg in Vogelvlucht, Leeuwarden/Venlo z.j.

P.M.J. Mennens, J.M.G. Aussems, Beek in oude ansichten, Zaltbommel 1971

J.F.R. Philips, J.C.G.M. Jansen, Th.J.A.H. Claessens, Geschiedenis van de landbouw in Limburg, 1750-1914, Assen 1965

J. Renes, De geschiedenis van het Zuid-Limburgse cultuurlandschap, Assen/Maastricht 1988

G. Schrijen, Das Werden des neuen Süd-Limburg. Die Kulturlandschaftlichen Wandlungen des südlichten Limburg, insbesondere infolge des Bergbaues, seit der Mitte des 19. Jahrhunderts, Berlin 1937

M.J.H.A. Schrijnemakers, J.M.G. Aussems, H.G. Wouters, Proosdijveld Beek. Woonwijk aan eeuwenoude wegen (Wat Baek ós bud, dl.7), Beek 1984

J.C.J.M. Starmans, M.M.R. Daru-Schoemann, Industrieel Erfgoed in Limburg, Maastricht 1990

Ph. VanderMaelen, Dictionnaire Géographique du Limbourg, Assen/Amsterdam 1978

Kaartmateriaal

Kartenaufnahme der Rheinlände durch Tranchot und von Müffling, 1803-1820
no. 64 Sittard
no. 73-74 Rekem, West-Valkenburg
1:25.000

Kuyperkaarten der gemeenten Beek en Spaubeek, 1866-1867
1:50.000/1:25.000

Topografische kaarten 1907, herzien in 1920
no. 758 Geleen
no. 762 Meerssen
1:25.000

Topografische kaarten, 1935
no. 758 Geleen
no. 762 Meerssen
1:25.000

Topografische kaart der gemeente Beek, 1982
Provinciale Planologische Dienst
1:10.000

Kaart Provincie Limburg, 1982
1:50.000

Afbeeldingen bij de gemeentebeschrijving

I De gemeente Beek in 1982

II a/b De gemeenten Beek en Spaubeek in het begin van de negentiende eeuw

III a/b De gemeenten Beek en Spaubeek in 1866

IV a/b De gemeenten Beek en Spaubeek rond 1920

V a/b De gemeenten Beek en Spaubeek in 1935

VI De bebouwing van Beek in 1982
- *a Beek, Geverik*
- *b Neerbeek*
- *c Spaubeek, Oude Kerk, Hoeve, Hobbelrade, Looi winkel*
- *d Kelmond, Klein Genhout, Groot Genhout*
- *e Luchthaven Zuid-Limburg*

I

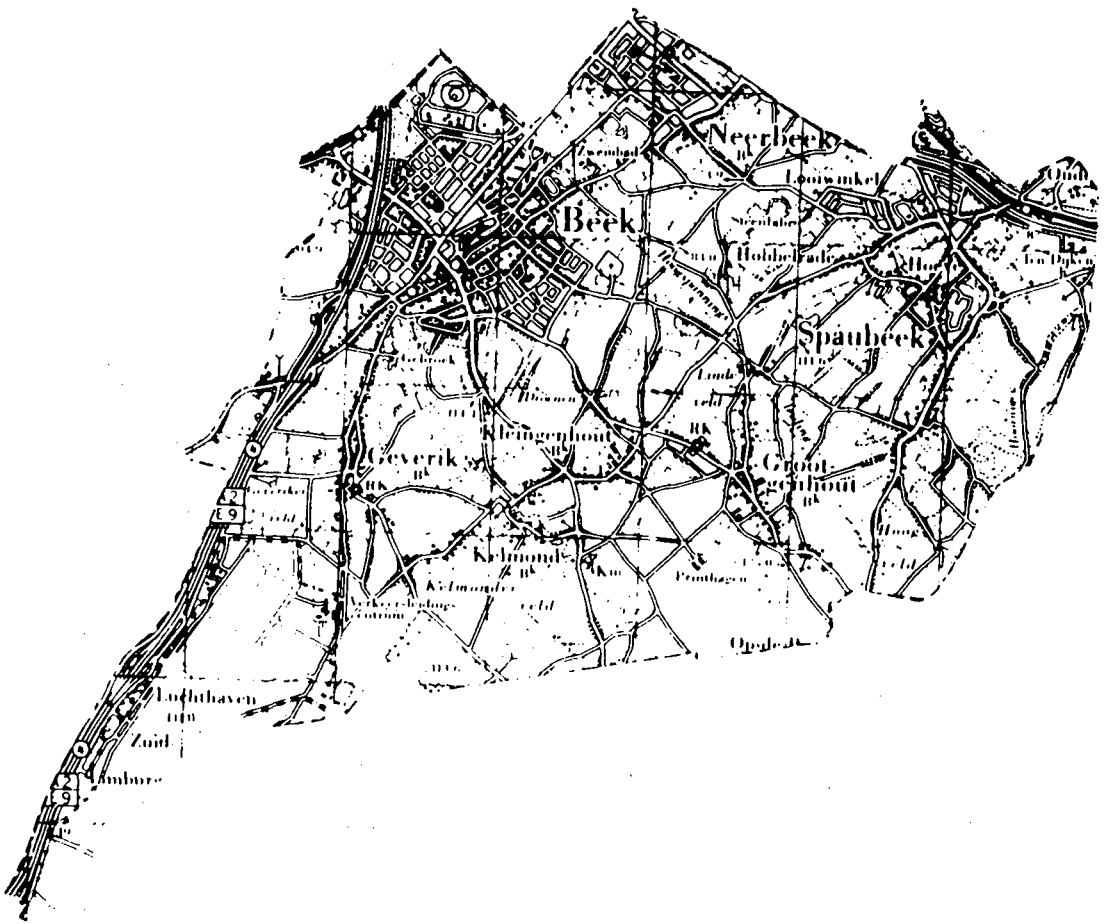
Neerbeek
Beek
Spaubeek
Geverik
Kleingenhout
Groot-genhout
Kelmond
Luchthaven
Zuid

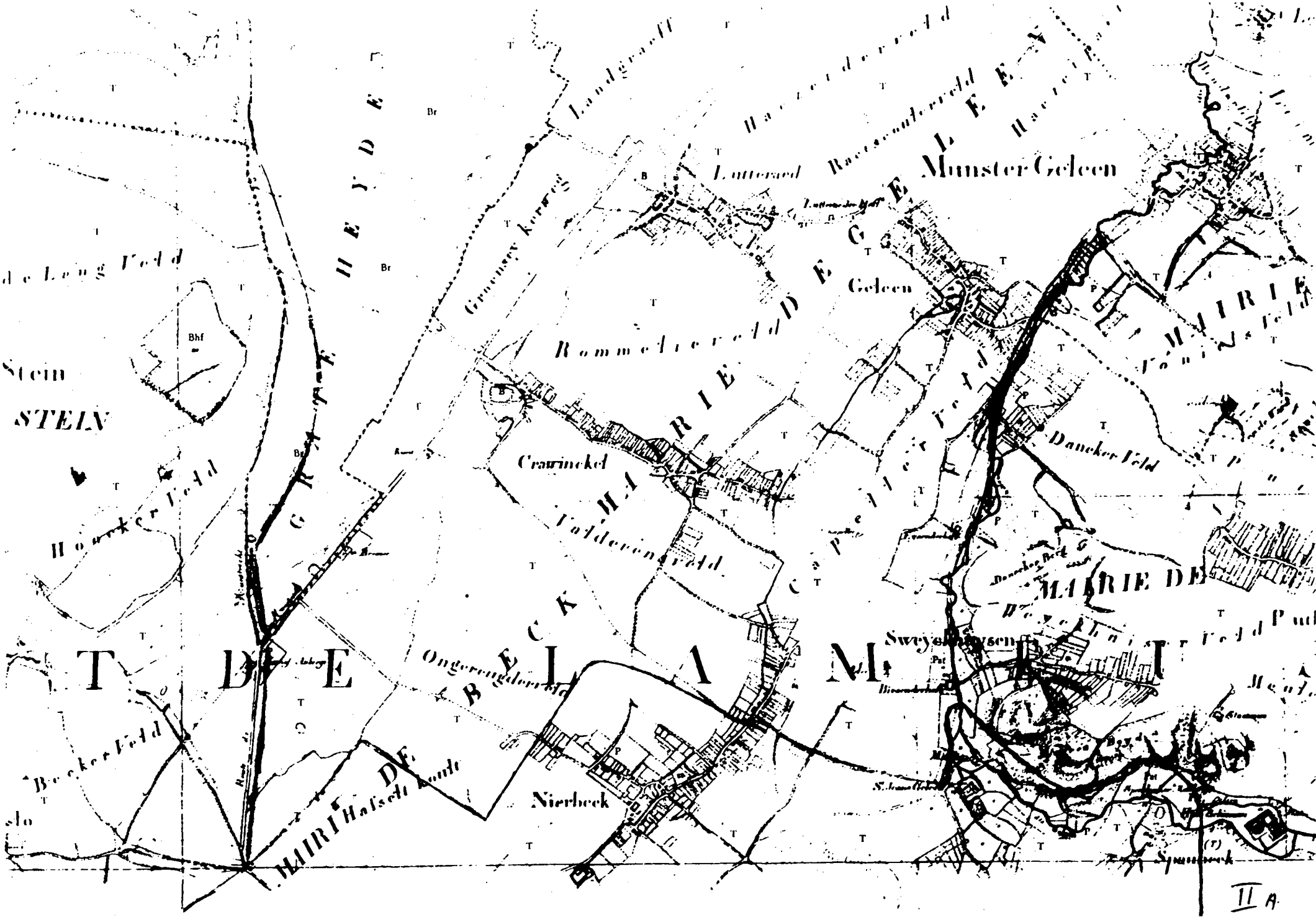

Munster Geleen
Geleen
Lutteraed
Rommelieveld
Crawinckel
Valderensveld
Ongerengderveld
Nierbeek
Sweyerhuysen
Danckerveld
Stein
STEIN
Hoeckerveld
Becker Veld
de Lang Veld
Landgraeff
Hasselt koult
Spaubeek
MAIRIE DE BECK
MAIRIE DE GELEEN
MAIRIE DE
T DE LA MAIRIE
II A

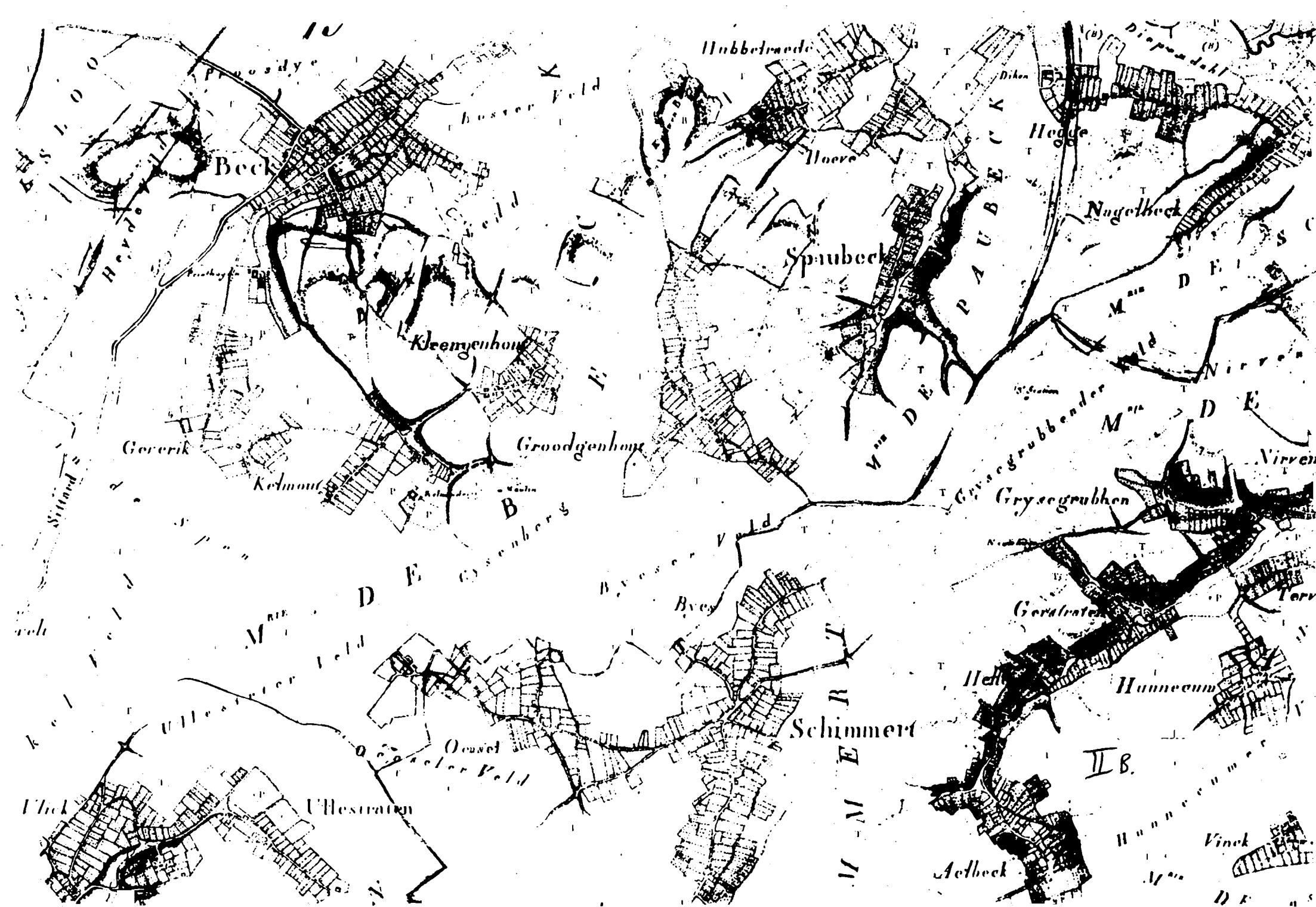

Beck
Kleengenhout
Groodgenhout
Gererik
Kelmout
Hubbelraede
Hoeve
Spaubeck
Hegge
Nagelbeck
Grysegrubben
Gerstraten
Hunneeum
Schimmert
Oeusel
Ullestraten
Vlick
Aelbeck
Vinck
Nirven
Byes
Byeser Veld
Ullestraten Veld
Oeuseler Veld
Hunneeumer
Dikes
Proosdye
Heyde
Sittard
Gysenberg
Grysegrubbender Veld
Diependahl
II B.

III A

PROVINCIE LIMBURG GEMEENTE BEEK

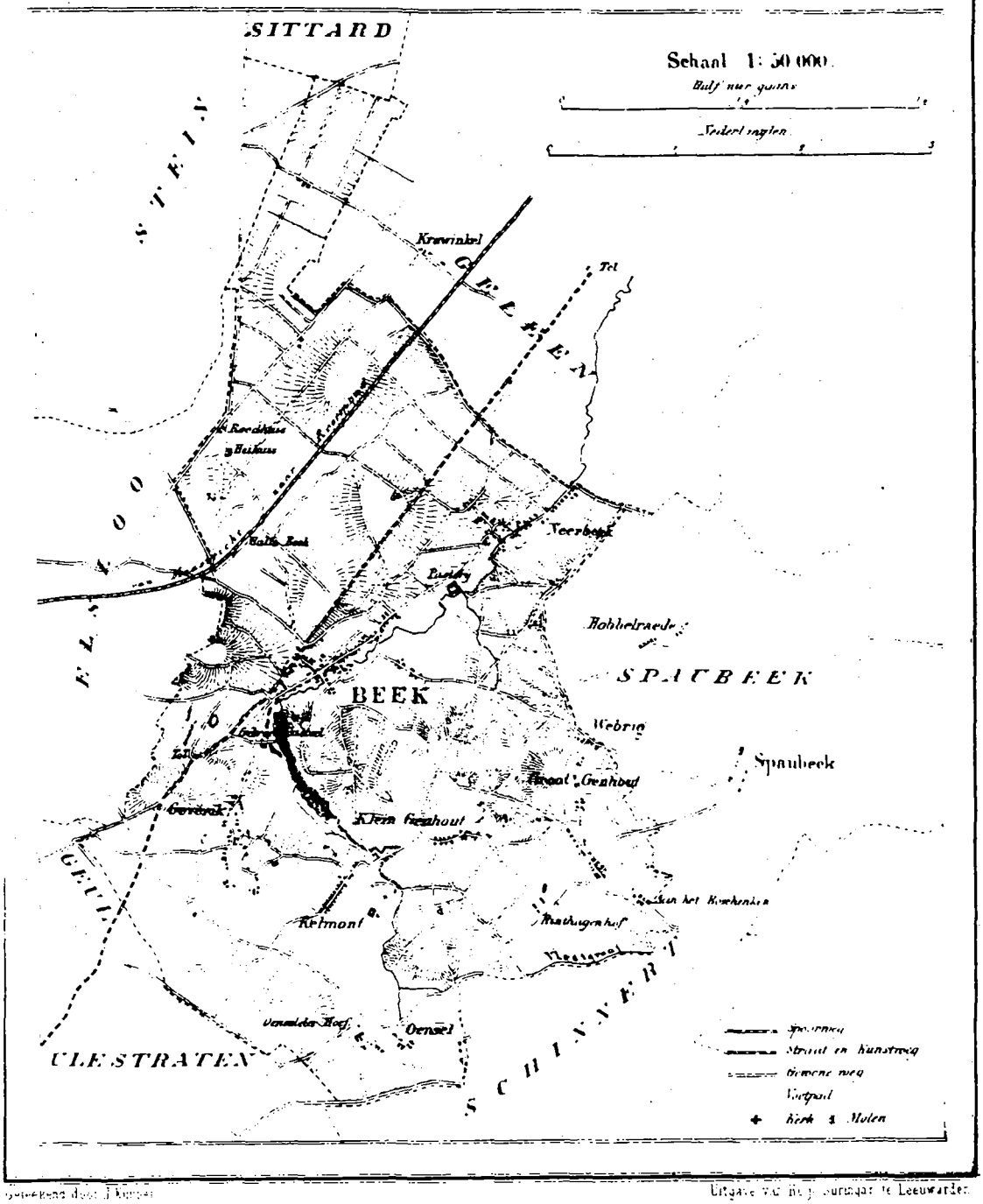

Geteekend door J. Kuiper

Uitgave van Hoj. Suringar te Leeuwarden

1872 Bunders 2600 Inwoners (1903) 2872

III B.

PROVINCIE LIMBURG. GEMEENTE SPAUBEEK

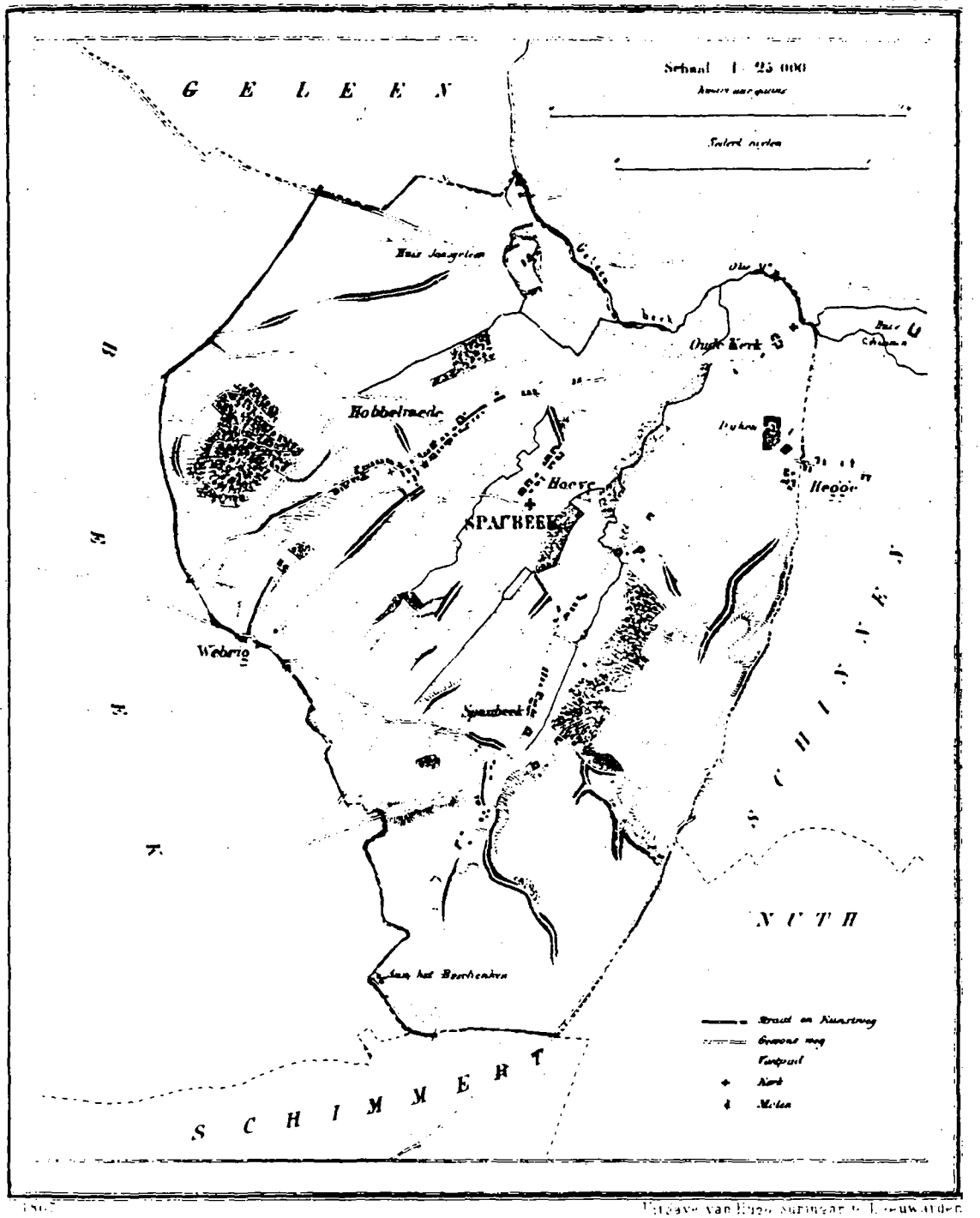

337 Banders 700 Inwoners

IV A
Lutterade
Geleen
Staatsmijn Maurits
Kerensheide
Stein
Krawinkel
Abshoven
Dandeen
Steenfabriek St. Jozef
Zwelkhuizen
Roodhuis
Elsloo
Station
Neerbeek
Steenfabriek
Hobbelrade
Zuivelfabriek
Katsop
Beek

IV B.

Nº 762

MEERSSEN.

Verkend in 1907 Geld. herzien in 1920.

Schaal van $\frac{1}{25000}$.

Uitgave 1921

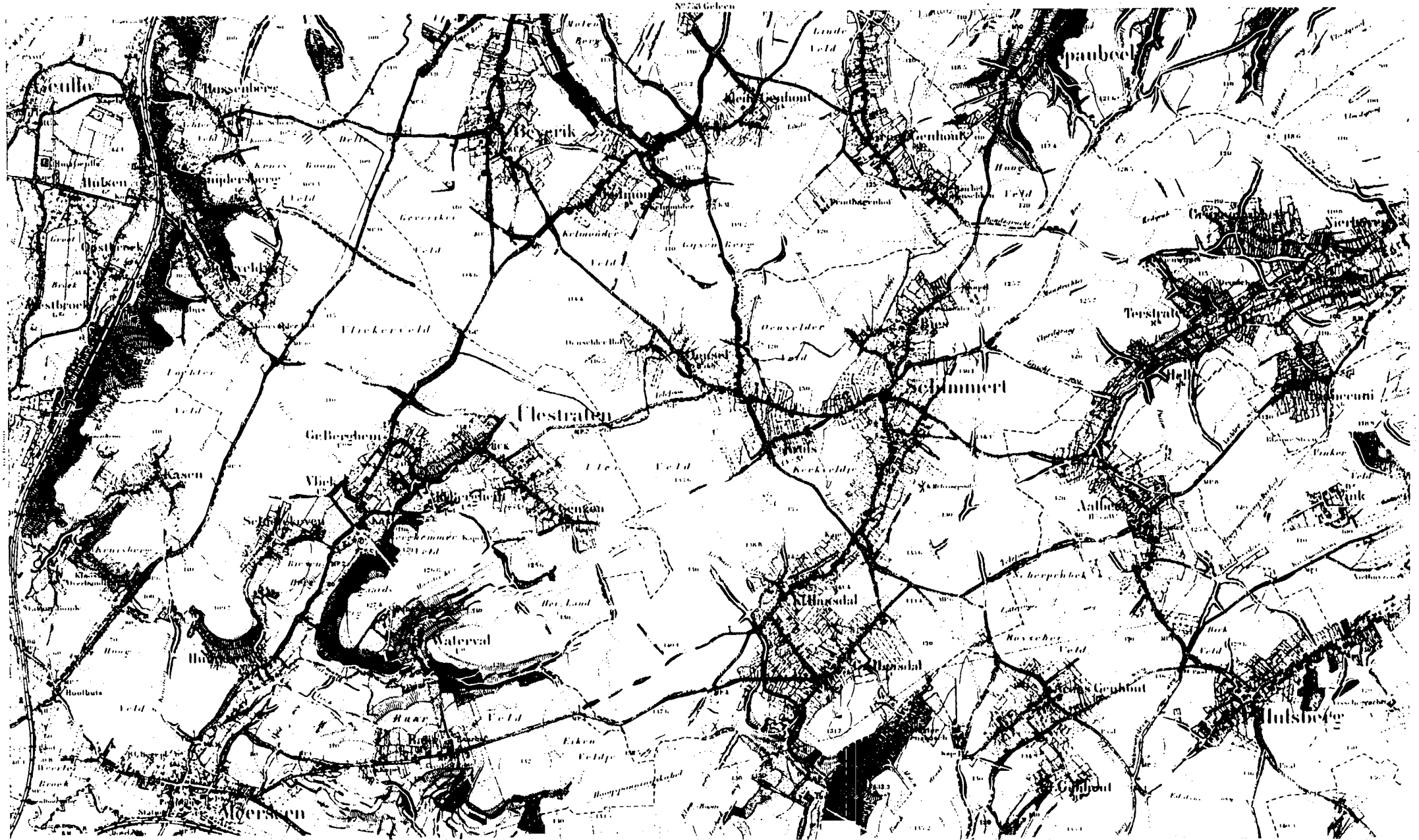

N° 38

GELEEN

Schaal 1:25000

V A.

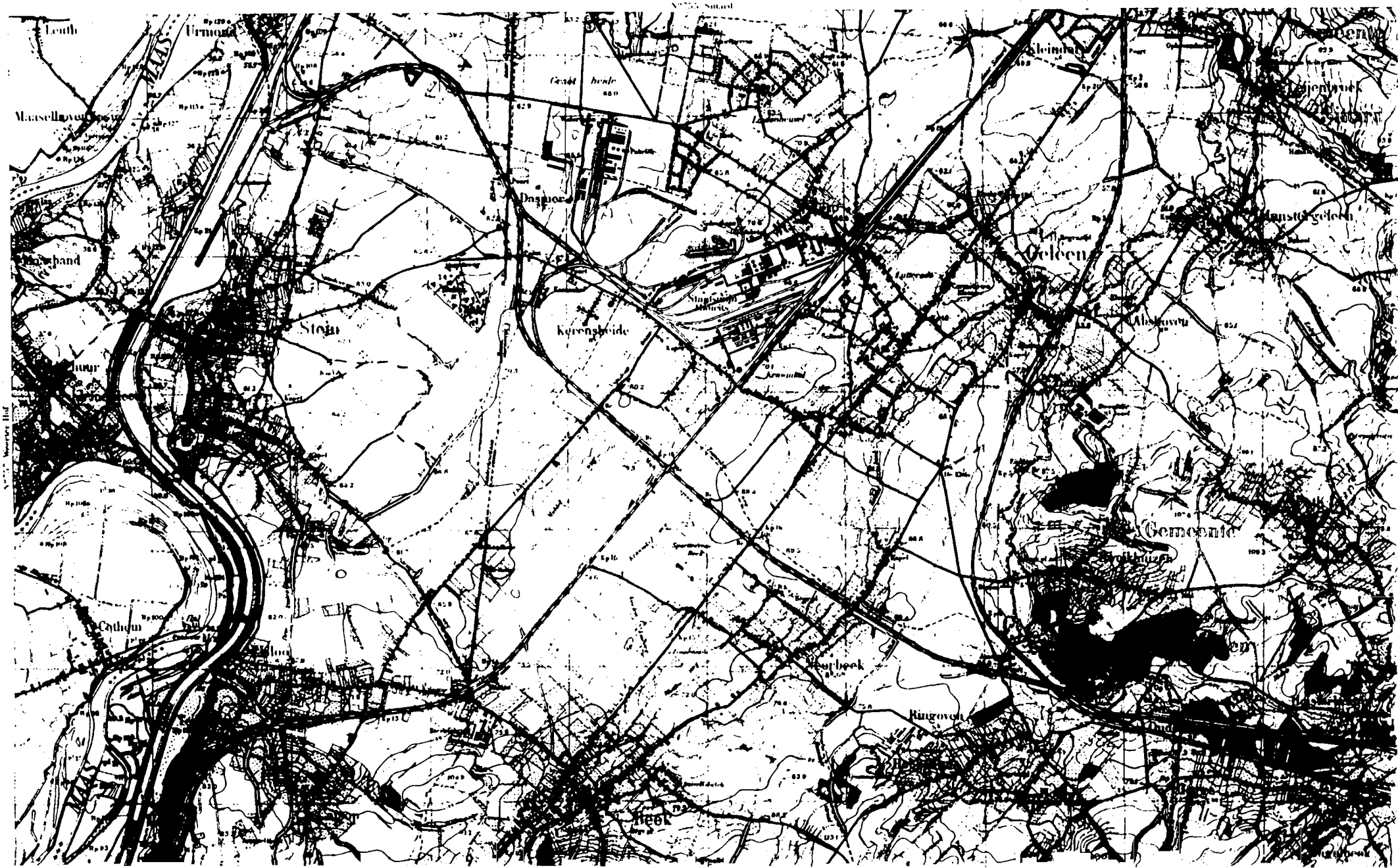

N° 762
MEERSSEN.
Schaal 1:25000.

V B.

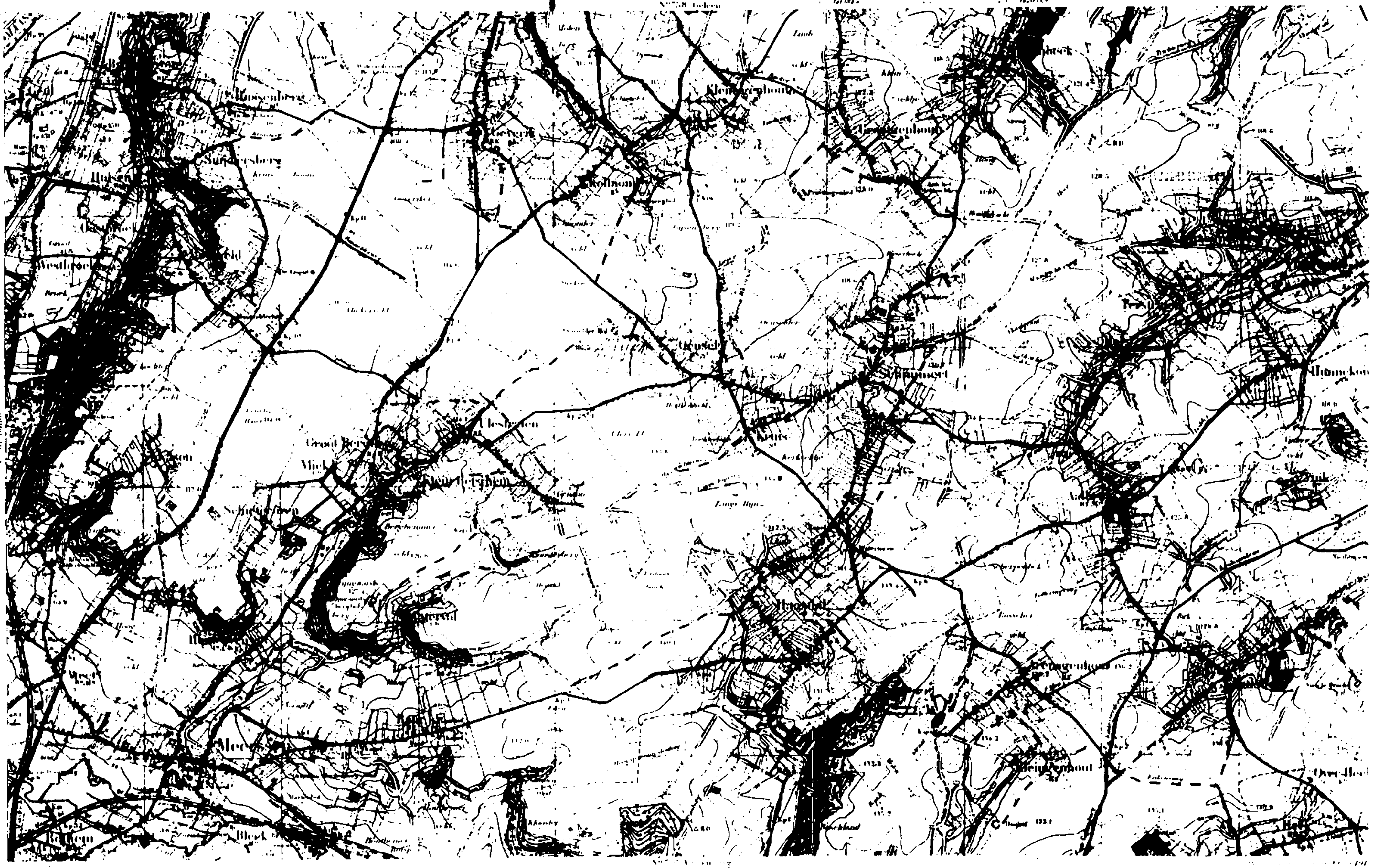

B

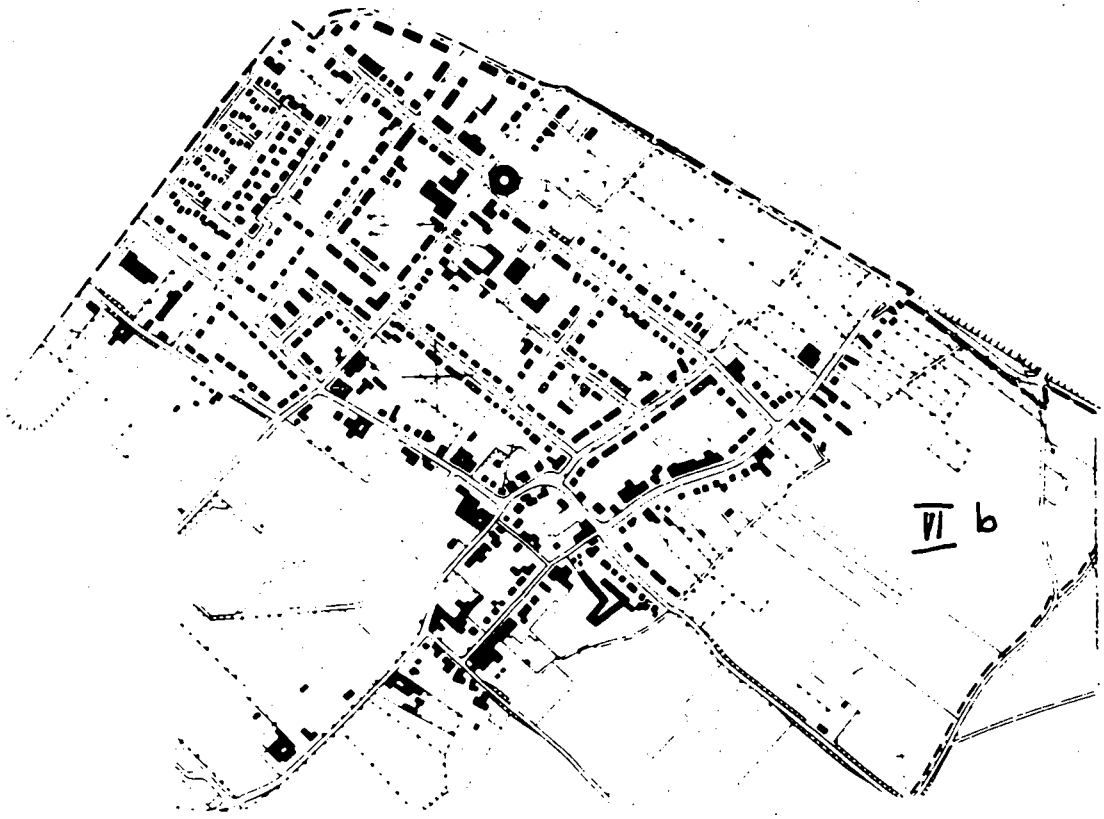
VI b

COLOFON

De inventarisatie in de gemeente Beek
werd uitgevoerd in april 1992.

Begeleidingscommissie:
Ir. P.A.M. Mertens (voorzitter)
Prof. Dr. J.C.G.M. Jansen
N.H.M. Tummers

Inventarisatiemedewerkers:
Drs. R.J. Theunissen
Drs. T.M.M.A. Oberndorff
Drs. J.L.P.B. Finaly
Ir. J. Boros
Drs. H.G.J.M. Linssen
Ir. P.J. Uiterwijk
Drs. J.C.J.M. Starmans

Administratieve ondersteuning en
geautomatiseerde verwerking gegevens:
R. Schlösser-Vollers
J.H.M. Warnier
P.M.J. Hul-Stevens
A.M. Saya
M.A.A.A. Dessart

Adres Monumenten Inventarisatie Project:
Provincie Limburg
Limburglaan 10
Postbus 5700
6202 MA Maastricht
Tel. no. : 043-897360